

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.101.54

Зайцев О.В.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
*Сумський державний університет***Захаркіна Л.С.,**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Сумський державний університет

ОСОБИСТА ТА СУСПІЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЧЕНОГО І ПРОБЛЕМА СТАВЛЕННЯ ДО РОЗВИТКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО ВІНАХОДІВ ТА ТЕОРІЙ

Зайцев О.В., Захаркіна Л.С. Особиста та суспільна характеристики вченого і проблема ставлення до розвитку та використання його винаходів та теорій. У статті йдеться про подальший розвиток класичної економічної теорії. Розглянуто суспільний взаємозв'язок науковця з його науковими теоретичними та практичними результатами. Розкрито проблему ставлення до наукових розробок та теорій конкретного науковця через характеристику науковця як соціальної особистості. Доведено хибність оцінки наукових розробок на підставі політизованого ставлення до особистості науковця. Обґрунтовано необхідність використання в економічних моделях показників вартості, що вимірюються працею.

Ключові слова: класична економічна теорія, теорії неокласичного напрямку, вартість, праця, вчений.

Зайцев А.В., Захаркіна Л.С. Личные и социальные характеристики ученого и проблема отношения к развитию его изобретений и теорий. В статье идет речь о дальнейшем развитии классической экономической теории. Рассмотрена общественная взаимосвязь исследователя с его научными теоретическими и практическими результатами. Раскрыта проблема отношения к научным разработкам и теориям конкретного ученого через его характеристику как социальной личности. Раскрыта ошибочность оценки научных разработок на основании политизированного отношения к личности ученого. Обоснована необходимость использования в экономических моделях показателей стоимости, измеряемых трудом.

Ключевые слова: классическая экономическая теория, теории неоклассического направления, стоимость, труд, ученый.

Zaitsev O.V., Zakharkina L.S. The personal and social characteristics of the scientist and the problem of the attitude to the development and use of his inventions and theories. The article deals with the further development of the classical economic theory. The social relation between a scientist and his scientific theoretical and practical results is considered. The problem of attitude to scientific researches and theories of a particular scientist through the characterization of a scientist as a social person is revealed. The necessity of using cost indicators measured by labor in economic models is substantiated. The necessity of using value indicators measured by labor in economic models is substantiated.

Key words: classical economic theory, theory of neoclassical direction, value, labor, scientist.

Постановка проблеми. Суспільний взаємозв'язок науковця як соціально-історичної особистості з його науковими теоретичними та практичними результатами – це той бік взаємо-

відносин науковця і суспільства, який іноді впливає на подальшу долю розвитку та на можливості застосування його наукових теоретико-практичних досягнень у майбутньому. Іншими словами,

чи впливає (а якщо впливає, то як) пов'язування особистої та соціальної поведінки або сформованого соціумом статусу науковця на сприйняття та оцінку його (науковця) наукових теорій та на оцінку практичних розробок із боку як наукової, так і громадянської спільноти, звісно, у певно визначений окремо взятий історично-часовий момент? Або, з іншого боку, чи є об'єктивно однозначною оцінка результатів наукової діяльності науковця через ставлення до нього науковців та й соціуму загалом як за життя такого окремо взятого науковця, так і після його смерті? Чому виникають такі питання відношення до економічної науки? Тому що саме в економіці, особливо в її фінансовому віддзеркалюванні, такі питання є найбільш виразними та такими, що найчастіше зустрічаються. Йдеться про оцінку досягнень науковця з позицій суспільно-політичного ставлення до нього в певний момент історичного розвитку наукового мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мова піде про погляди на розвиток класичної економічної теорії. Отже, стисло про виникнення та становлення економічної думки під загальною назвою «класична економічна теорія», або «класична політична економія». Як прихильники, так і критики класичної економічної теорії вважають її науковим започаткуванням вихід у світ праці А. Сміта (1723–1790) «Дослідження природи та причин багатства народів» (1776). У «Дослідженні...» А. Сміт узагальнив більш ніж столітній розвиток класичної економічної думки, що, як він уважав, почався з праць англійця У. Петті (1623–1687). Сміт пояснив, що в його «Дослідженні...» йдеться про таку економічну дійсність, якою вона є як факт, а не про таку, якою вона повинна бути. Тобто він поділяв уявлення, що економіка є системою, в якій діють об'єктивні закони, що піддаються пізнанню людиною. На відміну від меркантилістів А. Сміт стверджував, що багатство полягає не в грошах, а в масі товарів. Якщо у меркантилістів об'єктом дослідження була «казна государя», тобто чим більше грошей у казні, тим держава є багатшою, то у А. Сміта об'єктом вивчення стала не проблема наповнення грошима певного фонду – «казни» правителя, а об'єктом стало «багатство народів» (із наголосом на слові «народів»), тобто, сучасною мовою, – національна економіка. Як і в будь-яких теоріях, не лише в економічних, в основу теоретичних учень закладаються певні фундаментальні принципи, або, як це існує в математиці, – аксіоми та леми. В основу класичної економічної теорії А. Сміт поклав три принципи. Перший принцип – трудова теорія вартості товарів, за якою єдиним виробничим (утворюючим) товари фак-

тором є праця (труд) людей. Земля – це основа, це «зібрання» матеріальних, у т. ч. енергетичних, ресурсів, з яких створюють товари люди своєю працею. Це принцип про те, що вартість товарів визначається кількістю праці, витраченої на виготовлення товару, а не корисністю цього товару для споживача. Другий принцип: економічні процеси мають стан рівноваги, як процеси, що діють у замкнених системах. За аналогією та по суті цей принцип можна поставити в один ряд із першим законом Ньютона у його класичній механіці. Третій принцип: гроші – це товар. А. Сміт став описувати та досліджувати економіку на підставі цих принципів. Класична політична економія в науковому розвитку її найбільш відомих послідовників – англійця Д. Рікардо (1772–1823), швейцарця Ж. Сімонді (1773–1842), німця К. Маркса (1818–1883) – обґрунтовувала та використовувала у своїх дослідженнях показник вартості. Якщо говорити про сутність показника вартості, то це окрема тема, але зараз звертаємо увагу, якщо є можливим провести аналогію з фізикою, то вартість як показник у класичній економічній теорії, на нашу думку, подібна до показника маси в класичній механіці. К. Маркс вибудовував цілісний погляд на економічні процеси на основі принципів класичної політичної економії. Він поставив перед собою завдання: зібрати всі економічні розробки, найбільш суттєві на той час, воєдино на основі покладених А. Смітом принципів. Він вибудував логічно цілісне бачення економіки на принципах класичної політекономії, вибудував таке бачення, в якому впливає одне з одного, в якому подальше є породженням попереднього. З іншого боку, Маркс виклав теорію однією логіко-філософською мовою та єдиними філософськими термінами, а саме діалектично-термінологічним понятійним апаратом. Справа в тому, що до К. Маркса всі науковці викладали свої наукові праці мовою, яку самі вважали достатньою для висловлення своїх наукових поглядів. Єдиної, загальної для всіх термінологічної бази не існувало. К. Маркс першим намагався побудувати загальноекономічну понятійно-термінологічну базу для подальшого застосування під час викладення економічних гіпотез та теорій. Він зробив максимум із того, що можливо було зробити виходячи з передумов, закладених А. Смітом. Може виникнути питання: а чому К. Маркс не реагував на теорії, які нині, на початку ХХІ ст., ми називаємо загалом як неокласичний напрям в економіці? Відповідь дуже проста: у ті часи, а саме в середині ХІХ ст., ніяких інших теоретичних концепцій та теорій ще не існувало. Була класична економічна теорія, існували її прихильники та її кри-

тики, і ніяких інших економічних теорій ще не було сформовано. Неокласичні економічні теорії почали з'являтися лише в кінці XIX ст.

У кінці XIX ст. сформувався інший напрям економічної теоретичної думки, відмінний від класичної політекономії, який надалі стали іменувати неокласикою. Яскравими представниками неокласичного напрямку виступають британці А. Маршалл (1842–1924) та Дж.М. Кейнс (1883–1946). Альфреда Маршалла вважають засновником напрямку в руслі неокласики, що зараз має назву «Економікс». Але поряд із ним плідно працювали англієць У.С. Джевонс (1835–1872), австрієць К. Менгер (1840–1921), француз Л. Вальрас (1834–1910). У кінці 30-х років XX ст. наукові добутки британця Д.М. Кейнса привнесли в економіку такі концептуальні нововведення, що їх стали називати кейнсіанською революцією. Сучасна неокласика, у тому числі «Економікс», та послідовники Кейнса декларують низку нових теоретичних напрямків.

Формулювання цілей статті. Мета статті – показати проблему ставлення до наукових розробок, теорій, концепцій, винаходів тощо конкретного науковця чи дослідника через призму характеристик науковця як історико-соціальної особистості і також через практику сприйняття та використання його наукових винаходів, теорій, концепцій та розробок як його сучасниками, так і особливо науковим, політичним та громадянським соціумом наступних поколінь.

Виклад основного матеріалу. Багато відомих економістів неокласичного напрямку на питання, а чи знайомі вони з роботою Маркса «Капітал», відповідали, що не чули про такого автора та не читали таку економічну роботу класичного спрямування. Всю класичну теорію наукова спільнота сприймала виключно текстами наукових розробок А. Сміта та Д. Рікардо. Так виникав інший від класичного напрямку економічної думки, що в подальшому назвали неокласичним. Отже, як проміжний висновок зауважимо, що із середини XIX ст. і до середини 20-х років XX ст. переважна більшість економістів-науковців Європи вважала розвиток класичної теорії завершеним на роботах Д. Рікардо та швейцарця Ж. Сімонді, а про подальший розвиток класичної економічної думки в наукових роботах К. Маркса мало хто знав. Пояснити такий стан, на нашу думку, можна тим, що «Капітал» К. Маркса був виданий у Нью-Йорку, тобто у США, в 1867 р. тиражем 1 000 екземплярів та ще й німецькою мовою. Це досить далеко від Європи як від центру економічної теоретичної думки і вкрай мізерно за тиражем. Хто міг його, «Капітал», читати там, на «Дикому Заході»? Але економічна наука була

сконцентрована в Європі. Коли «Капітал» міг потрапити до Європи? А якщо й потрапив, то чи прочитали б його економісти-англійці? Англійський варіант вийшов у 1887 р. вже без участі К. Маркса та після його смерті невеликим тиражем, текст якого більшість економістів вважає вкрай невдалим. Отже, у другій половині XIX ст. мало хто знав у Європі про роботу К. Маркса «Капітал».

Жвавий та масовий інтерес світової спільноти науковців-економістів до класичної теорії з'явився лише в середині 1920-х років. Пов'язане це з появою нової держави під назвою СРСР, що проголосила класичний напрям економічної теорії основою в економічній розбудові своєї країни. Причому декларувала, що у варіанті марксового теоретичного бачення вона (держава) та її науковці продовжують розвивати класичну політекономію. Червона Росія, а з 1922 р. – СРСР, надала класичній політекономії ідеологічний окрас, що й викликало в усьому навколишньому світі негативне ставлення до марксової теорії трудової вартості та до закону вартості як не до економічного закону, а до закону, за яким нібито розвивається радянська Росія (СРСР). Практичні кроки розвитку економіки СРСР у період до початку Другої світової війни, з одного боку, зацікавили економістів неокласичного напрямку (розвиток промисловості), з іншого – відштовхнули такими подіями, як Голодомор в Україні 1932–1933 рр., оплата трудовими днями праці у сільському господарстві, жорстокі репресії щодо громадян своєї країни, дуже налякали уряди та населення розвинених країн Європи, та й не тільки Європи.

Науковці СРСР не спромоглися довести теоретичні принципи теорії трудової вартості до ефективного практичного застосування. Період із 20-х до початку 60-х років XX ст., по суті, період сталінського розвитку економіки в СРСР, був із боку радянських учених зведений до цитування економічних та політичних постулатів Леніна, Сталіна та тих робіт Маркса, які були офіційно допущені до наукового використання. Треба мати на увазі, що в ті часи в СРСР не тільки перелік наукових робіт К. Маркса був строго регламентованим, а й варіант перекладу науково-економічних та соціально-політичних робіт К. Маркса з німецької на російську мову був усебічно проконтрольованим, відредагованим до потреб партійної ідеології та офіційно затвердженим. У СРСР з 20-х до початку 60-років склалися такі умови, що розвиток класичної політекономії як науки був практично неможливим у такому розумінні як це було в країнах Європи («філософсько-економічний плюралізм»). Перепоною

стали виключно внутрішні фактори. Наприклад, усі наукові теоретичні та практичні розробки зводилися до «нових» економічних пропозицій, концепцій та моделей, які мали бути підтверджені цитатами з робіт та виступів І. Сталіна, В. Леніна та К. Маркса й обов'язково доповнені цитатами з програмних документів Комуністичної партії та радянських керівних органів. Без цитатного підтвердження зазначених постатей економічні розробки та пропозиції вважалися ненауковими та антикомуністичними.

З іншого боку, здавалося б, що потужна за економічним потенціалом держава СРСР, що займала 1/6 частину земної суші, з багатючими природними ресурсами, взявши на озброєння класичну політичну економію як стратегію для свого економічного розвитку, мала б розвинути положення класичної економіки та показати на успішному прикладі свого економічного розвитку дію закону вартості. Але науковці економічної класики з дати виходу останньої фундаментальної наукової економічної праці класичного напрямку «Капітал» К. Маркса не розвинули далі принципи класичної політичної економії. Чому розвитку теоретичної думки в межах класичної політ економічної теорії у ХХ ст. не відбувся? Відповідь на це питання ще має бути дослідженою.

На рубежі 60-х років була можливість політично неупередженого теоретичного спільного (як класиками, так і неокласиками) переосмислення всього напрацьованого багатючого економічного досвіду. Була можливість поглянути на класику і неокласику як на єдиний процес розвитку наукової економічної думки, що дало б поштовх та можливість нового теоретичного бачення та практичної результативності економічної науки. На підставі чого оголошується така точка зору? У 50-х та на початку 60-х років економісти неокласичного напрямку у своїй більшості визнали практичну життєздатність положень класичної економічної думки. Про цей період можна написати десятки економічних досліджень. Але як приклад проілюструємо таку точку зору так. Пол Самуельсон у 1961 р. заявив, що «...радянська економіка є доказом того, що соціалістична командна економіка може функціонувати і навіть процвітати, незважаючи на всі заперечення скептиків» [1]. Також у тому ж році, будучи радником президента Сполучених Штатів, Самуельсон зробив прогноз, що в період з 1984 по 1997 р. СРСР пережене США за економічними показниками [2]. Зараз для нашого дослідження не має значення, чи справдилися ці прогнози. Важливо інше. Серед багатьох відомих економістів неокласичного напрямку на початку 1960-х років панували такі

думки. Це на той час давало можливість науковцям двох напрямів плідно контактувати на рівні наукових дискурсів та наукових (!) суперечок, а не на політико-ідеологічній основі як це було в усі попередні роки.

Але не сталося. Чинники політичні. З Другої світової війни світ вийшов поділений за політико-ідеологічними принципами на два великі так звані світи, та на три великі частини за економічними ознаками: соціалістичні економічні країни, економічно розвинені країни, або капіталістичні, та інші країни, так звані країни третього світу. За показниками економічного розвитку за економічну першість змагалися СРСР і його союзники та США й їх союзники. Впродовж першої половини ХХ ст. в основі світового політичного та економічного поділу лежали теорії економічного розвитку, і, на жаль, у другій половині ХХ ст. продовжилося наукове протистояння між класикою та неокласичними течіями. Політично крихка відлига кінця 50-х – початку 60-х років завершилася. Карибська криза, холодна війна, допомога СРСР країнам третього світу з ідеологічних міркувань, війна СРСР в Афганістані та низка інших чинників – усе це виснажило економіку СРСР. Політика жорстокого протистояння між країнами соціалістичної економіки та розвиненими країнами капіталістичного напрямку економічного розвитку згубно вплинула на розвиток класичної теорії та призвела до політичного розмежування класичної теоретичної думки та неокласичних теорій і моделей економічного розвитку. Цим протистоянням класична політекономія була наряджена та упакована в негативні політичні та ідеологічні кліше. За цими кліше розглядіти неідеологізовану наукову класичну теорію стало дуже складно.

Завдання щодо класичної економічної думки і щодо неокласичних економічних концепцій та теорій одне й те ж. Нагадаємо, як про таке завдання висловився П.Є. Самуельсон: «Мы до сих пор не знаем, как найти ту единственную совершенную модель политики доходов, которая избавит нас от необходимости выбирать между полной занятостью и стабильностью цен» [3, с. 399]. СРСР уже чверть сторіччя як не існує. Більшість у минулому соціалістичних країн взяла за основу економічного розвитку економічні ідеї та концепції неокласичного напрямку, але – читайте думку Самуельсона у попередньому реченні. Вбачаємо, що зараз, у другому десятиріччі ХХІ ст., настав той сприятливий із політичного погляду історичний момент, коли науковці, саме науковці, представники класики та неокласики, можуть і повинні розпочати спільну плідну роботу над створен-

ням дієвої, життєво здатної економічної теорії, де знайде своє місце і буде відігравати свою роль й теорія трудової вартості, а разом із нею і закон вартості.

Для початку з метою повернення до плідного наукового діалогу між представниками класичної економіки та неокласичних теоретичних напрямів уважаємо доцільним звернути увагу на такі міркування.

По-перше. Фізики мають справу з неймовірно широким спектром різних об'єктів та систем, але існує декілька базових теорій, які використовуються фізиками майже завжди та незалежно від конкретної галузі. До базових теорій у фізиці можемо віднести: класичну механіку, електромагнітну теорію, термодинамічну теорію, квантову механіку, теорію відносності, квантову теорію поля. Кожна із цих теорій уважається здебільшого вірною, оскільки підтверджена практикою, хоча має певні межі застосування. Погодьтеся, в економіці існують набагато більше за кількістю економічних теорій, але вони не структуровані між собою за принципом сфер застосування або не досліджені за ознаками взаємодії, взаємовпливу, взаємозалежностей та взаємозв'язку.

По-друге. Класична механіка – теорія, яка вивчає рух на основі законів Ньютона та принципу відносності Галілея, тому її часто називають «Ньютоновою механікою». Центральне місце в теорії класичної механіки займають дослідження за методологією та методами англійця Ісаака Ньютона, тому нащадки з повагою назвали фундаментальні висновки його досліджень законами Ньютона. Корисним буде прослідкувати взаємозв'язок між тим, яким був Ньютон як людина в соціумі й як це пов'язано з подальшим використанням у фізиці висновків, які сформулював І. Ньютон. Не будемо згадувати про позитивні вчинки та якості характеру І. Ньютона, їх багато наводить букіністична та сучасна література. Зазначимо, що в молоді роки у Ньютона життя було доволі тяжке. Впродовж навчання йому доводилося тривалий час у Кембриджі збирати недоїдки за багатшими студентами. Представимо деякі негативні риси та факти (а можливо, й плітки) стосовно Ньютона. Якщо говорити про загальні якості психології вченого, то він майже ніколи не сміявся і не дратувався. Зазвичай знаходився у стані глибокої внутрішньої зосередженості, через що нерідко виявляв неухважність. Відомий такий випадок: одного разу, запросивши до себе в будинок велику кількість гостей, накривши шикарний стіл із частуваннями, він пішов до комори за вином, але спускаючись сходами, його раптово осяяла якась

наукова ідея, і він миттю помчав до свого кабінету. Ясна річ, до гостей у цей вечір він уже не повернувся. Сучасники характеризували Ньютона як людину, що практично не спілкується з людьми, що він байдужий до музики, спорту, подорожей та мистецтва. Існує версія Вольтера, що він дуже спритно підкладав під Чарльза Монтегю (лорд Галіфакс, який у 1695 р. став канцлером монетного двору, це по-сучасному – міністр фінансів) дуже гарненьку племінницю, за що й отримав посаду на монетному дворі [0000, глава VII]. Поряд із науковими дослідженнями в математиці та фізиці І. Ньютон займався зовсім не науковими дослідженнями. Він займався алхімією, у тому числі пошуками у припущенні універсального розчинника – менструума, вивчивши природу якого Ньютон сподівався досягнути таємницю трансмутації елементів і проникнути у внутрішні потаємні структури матерії. Він намагався обчислити вік Землі за біблійними джерелами. Ньютон займався пророкуванням. Одне з пророкувань стосується другого пришествя Христа, яке відбудеться близько 2060 р., у цей же час, за Ньютоном, відбудеться й кінець Світу. Великий учений не мав дружини і дітей, і після його смерті в 1727 р. весь його архів був переданий племінникам і складений у них удома. Протягом багатьох десятиліть спадкоємці Ньютона намагалися продати цей архів, уважаючи, що він повинен коштувати сотні й сотні тисяч фунтів стерлінгів – подібно до архівів Фарадея, Максвелла та інших великих учених. Кілька разів, щоб зважити можливість такої покупки, до них навідувалися співробітники бібліотеки Кембриджа, Британського національного музею та інших не менш поважних установ, але після побіжного знайомства з рукописами, відсахувалися від них, як від чуми, і розмова про покупку закінчувалася. Нарешті в 1936 р. архів Ньютона був виставлений на аукціон. Тут частину рукописів, пов'язаних із його алхімічними дослідженнями, придбав найвідоміший економіст ХХ ст. лорд Джон Мейнард Кейнс. Пізніше на основі їх вивчення він опублікував скандальну статтю «Інший Ньютон», в якій стверджував, що великий фізик уважав себе передусім містиком та теологом і при цьому вірив ... у Бога не стільки в християнському, скільки в єврейському сенсі цього слова [5]. У цьому, найбільш об'ємному абзаці, що почався ремаркою «по-друге», зібрано далеко не повний перелік негативних характеристик такої наукової величі, як Ісаак Ньютон. Це – приклад життєвої багатогранності, що притаманна будь-якій людині як соціокультурній особистості. Це приклад того, яким може бути і чим може займатися людина впродовж свого різ-

номанітного життя й яким може бути результат лише в одному із напрямів діяльності людини – у напрямі напрацювань Ньютона у фізиці та математиці. Поставимо питання так: як впливало або впливає все, що у своєму житті робив І. Ньютон, або все, що йому заслужено чи незаслужено приписують, на відношення науковців до сформульованих Ньютоном принципів та законів фізики? Відповідь – ніяк не впливало і не впливає. Його класична механіка з моменту свого наукового народження й донині залишається затребуваною та важливою для сучасного життя людства. Закони Ньютона застосовували та застосовують, не пов'язуючи їх застосування чи незастосування з іншими напрямами діяльності вченого або з особистими оцінками Ньютона з боку інших людей, хай навіть дуже відомих та заслужених у науковому світі.

На прикладі співвідношення моментів особистого та суспільного боків життя І. Ньютона, з одного боку, та його наукових досягнень у сферах фізики та математики – з іншого, яскраво видно, що його наукові розробки та висновки ніяк не корелюються з поведінковими фактами з життя чи можливими особистими вчинками науковця.

А в науковому світі економічних теорій наукова та пересічна спільнота не сприймає, наприклад, теорію трудової вартості як наукове досягнення переважно через постать К. Маркса, якого вже понад сто років презентують як негативну соціальну та історичну постать. Але зародження та становлення теорії трудової вартості охоплює у своєму розвитку наукові праці А. Сміта, Д. Рікардо, Ж. Сімонді, які, своєю чергою, спиралися на праці своїх попередників Уільяма Петті, Франсуа Кене, П'єра Буагільбера, Бенджаміна Франкліна тощо. Також зародження та становлення теорії трудової вартості охоплює у своєму розвитку майже триста років, упродовж яких визнається науковим світом як класична економічна теорія. Наукові дослідження К. Маркса продовжили, сучасною мовою – інноваційно продовжили, теоретико-економічні напрацювання згаданих науковців. Треба, нарешті, вже почати розрізняти ставлення до науковця як до соціальної особистості свого часу та ставлення до застосування на практиці сучасного життя його наукових розробок.

Існує також ще й ідеологічний складник у проблемі наукової взаємодії та взаємного доповнення між класичною економічною теорією та течіями неокласичних економічних концепцій. У цій площині доречно звернутися за прикладом до науковців та їх прикладних розробок, пов'язаних із наукоємною промисловістю. У цій же площині, але вже з іншого погляду, а саме з

етично-політичного, можемо згадати як яскравий приклад життєву та наукову долю більш сучасної наукової постаті. У 2009 р. вийшла з друку книга американця Уейна Бідла «Темний бік Місяця» [6]. Книга присвячена викриттю головної фігури американської космонавтики, фізика та інженера-ракетника Вернера фон Брауна – творця ракети-носія «Сатурн 5», яка в 1967 р. вивела в космос історичний корабель «Аполлон 11». У 30-х роках ХХ ст. Браун, будучи студентом Берлінського університету, приєднався до групи ентузіастів ракетної фізики. З 1937 по 1945 р. фон Браун працював на ракетній базі Пенемюнде на березі Балтійського моря, де брав участь у створенні так званої «зброї відплати» – одноступеневої балістичної ракети «Фау-2». Із шести тисяч виготовлених там ракет три тисячі були випущені на Лондон та Антверпен за два останні роки війни. Жах цих ракет для населення полягав у тому, що про їх наближення не могли попередити сирени повітряної тривоги. «Фау-2» вражали раптово і були розраховані на деморалізацію населення. Вернер фон Браун найменше походив на невинного вченого, який брав у нацистів гроші заради здійснення своєї мрії. Він був не тільки членом нацистської партії, а й офіцером СС і чудово знав, що на заводі з виготовлення його ракет працюють в'язні концтабору «Дора». Тут є одна особливість: ракета «Фау-2», була, м'яко кажучи, малоефективною. З випущених ракет спрацьовувала тільки половина, та й то не завжди потрапляючи у ціль. За даними союзників, від вибухів двох тисяч ракет «Фау-2» загинуло 2 700 осіб, тобто кожна ракета вбивала по одній-дві людини. Невідомо, чи була неефективність ракети помилкою фон Брауна або його саботажем. Правда, виробництво «Фау-2» завдало іншої жадливої шкоди: її головними жертвами стали її виробники: 25 тис. ув'язнених загинули в таборі «Дора», ще 5 тис. були розстріляні перед приходом американських військ. Відразу після захоплення американцями Пенемюнде фон Браун був відправлений до Америки. Замість того щоб судити вченого, уряд Сполучених Штатів зробив його провідною фігурою своєї космічної програми. Але, однак, необхідно ясно зрозуміти одне: не тільки Сполучені Штати, а й Радянський Союз, як стало відомо згодом, зробив базовим проектом для своїх перших ракет-носіїв проект «Фау-2» Вернера фон Брауна. І якщо характеризувати, що вчений Вернер фон Браун поєднував у собі генія і лиходія, то прокладання дороги в космос та до інших планет – явне свідчення перемоги його генія. На сайті американського Управління з космічних досліджень НАСА фон Брауну дається така характеристика:

«Без всякого сумніву, Вернер фон Браун був найвидатнішим в історії вченим у галузі ракетної фізики» [6].

На прикладі загально-цивілізаційного негативного ставлення людської спільноти до життєвої позиції та наукової діяльності Вернера фон Брауна у 30-ті – 40-ві роки, а саме, що в той час, із червня 1943 р., фон Браун – штурмбаннфюрер СС у нацистській Німеччині, що він – розробник смертоносної реактивної зброї «Фау-1» та «Фау-2», з одного боку, з іншого – не завадило науковій та політичній спільноті США, незважаючи на негативну суспільну думку, залучити його особисто і його науково-практичні напрацювання та використати теоретичні концепції та розробки у сфері освоєння космосу в 60-ті роки ХХ ст., що й дали можливість людству зробити перші кроки на Місяці. І донині теоретичні підходи та конструктивно-технічні рішення використовують у ракетобудуванні, навіть не здогадуючись, що це винаходи та розробки Вернера фон Брауна.

Отже, для повернення до плідного наукового діалогу між представниками класичної економіки та неокласичних теоретичних напрямів украй необхідно відкинути соціальні та особисті чи то негативи, чи то позитиви щодо науковців, які пропонують свої теоретичні побудови та висновки. Вони, тобто соціальні та особисті негативи чи позитиви, не мають безпосереднього відношення до наукових концепцій та науково обґрунтованих науковцями теорій та до сформульованих ними законів і закономірностей. Треба йти в напрямі, коли наукові теорії та припущення їм закони будуть взаємно порівнюватися та критично розглядатися науковцями, не звертаючи уваги на політичне або соціально-буденне ставлення, що склалося до постатей науковців історично.

Щодо постаті К. Маркса, то, зіставляючи характерні риси його як соціально пересічної людини можемо, звісно, за певних зважень на історичний час їх життя, поставити його в один рівень із тисячами і з тисячами відомих і менш відомих науковців, у тому числі й з І. Ньютоном. А у етико-політичній площині К. Маркс ніколи не був причетним до злочинів, які творили уряди і правителі країн, що проголошували наукові напрацювання К. Маркса основою їх соціальної та економічної політики. У цій площині немож-

ливо ставити В. Брауна і К. Маркса на один щабель.

Висновки. Щодо теорії трудової вартості, то тут, так склалося історично, привалює ідеологічний складник над науковим. К. Марксу приписують усі злочини комуністичних режимів. Це все одно, що звинувачувати Альфреда Нобеля у всіх випадках вбивства людей або знищення майна, де це пов'язано з використанням динаміту, бо відомо, що динаміт винайшов А. Нобель та запатентував його у 1867 р. Цікавий збіг за датами: перший том «Капіталу» К. Маркса, в якому мова йде про подальший розвиток класичної економічної теорії, вийшов із друку також у 1867 р. На цьому порівнянні хочемо зазначити: не від науковця чи винахідника залежить, як у майбутньому використають його винахід чи його теорію. Наукові теоретичні конструкції будь-якого науковця та втілені у життя на їх основі практичні дії та технічні розробки чи то Альфреда Нобеля, чи то Вернера фон Брауна, чи то Ісаака Ньютона або Галілео Галеллея, чи Роберта Опенгеймера або Андрія Сахарова можуть бути використані як на благо людства, так і на шкоду людства. У повному обсязі це відноситься й до класичної економічної теорії у викладенні К. Маркса.

Вважаємо, що настав той час, коли світова наукова спільнота може нарешті відкинути політичний складник щодо трактування теорії трудової вартості й почати застосовувати її як наукове теоретичне надбання економічної думки у взаємодії з теоретичними побудовами у напрямках як класичної, так і неокласичної економічної думки. А якщо більш конкретно, то вважаємо, що використання в економічних моделях неокласичної економіки як основи показників вартості, що вимірюється працею, є подальшим перспективним розвитком економічної науки [7–12], особливо її фінансового боку [13; 14]. У такому загальнонауковому поєднанні, а не протистоянні, поєднанні досягнень класичного та неокласичного напрямів економічної теоретичної думки стане можливим рух у напрямі, який Пол Самуельсон уважав провідним в економічних дослідженнях: «...знайти ту єдину досконалу модель політики доходів, яка позбавить нас від необхідності вибирати між повною зайнятістю і стабільністю цін» [3, с. 399].

Список використаних джерел:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/news/-/351000/10-hudshih-ekonomicheskikh-prognozov-sdelannyh-vesma-umnymi-lyudmi>.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : A.Tabarrok “Soviet Growth & American Textbooks”, marginalrevolution.com, 04/01/2010; або <http://marginalrevolution.com/marginalrevolution/2010/01/soviet-growth-american-textbooks.html>.
3. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон. – М. : Алгон, 1992. – Т. 2. – 416 с.
4. Филиппов М.М. ЖЗЛ. Ньютон. Его жизнь и научная деятельность / М.М. Филиппов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.eduspb.com/public/books/byograf/isaak_nyuton._ego_zhizn_i_nauchnaya_deyatelnost_mihail_filiprov.pdf.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jewishnews.com.ua/ru/publication/predskazaniya_isaaka_nyutona.
6. Biddle W. Dark Side of the Moon: Wernher Von Braun, the Third Reich, and the Space Race. / Wayne Biddle. – W.W. Norton, 2009. – 220 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.svoboda.org/a/1945380.html>.
7. Зайцев А.В. Развитие принципов экономической науки / А.В. Зайцев // Вісник Сумського державного університету. Економіка. – 2010. – №1. – Т. 2. – С. 5–21.
8. Зайцев А.В. Закон убывающей отдачи с позиций трудозатратной стоимости / А.В. Зайцев // Эффективная экономика. – 2013. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
9. Zaitsev O. Objective value of commodities, its definition and measurement / O. Zaitsev // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2016. – Volume 4. – № 6. – P. 184–186.
10. Зайцев А.В. Закон убывающей отдачи в аграрном производстве / А.В. Зайцев // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 12–1. – С. 9–14.
11. Zaitsev O.V. Monetary Inflation and its Connection with Rising Prices / O.V. Zaitsev // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2016. – Vol. 7. – № 3. – С. 698–707.
12. Зайцев О.В. Показник виміру вартості кількістю витрат праці / О.В. Зайцев. – № 69892; зареєстровано 22.12.2016 в Державному реєстрі свідоцтв про реєстрацію авторського права.
13. Зайцев О.В. Вимірювання цінності грошей / О.В. Зайцев // Вісник Української академії банківської справи. – 2015. – № 2(39). – С. 46–52.
14. Зайцев О.В. Використання в економіці і фінансах показників, що вимірюються витратами праці / О.В. Зайцев // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. Економіка. – 2017. – Т. 22. – Вип. 2(55). – С. 37–42.